

उपेन्द्र बस्नेत पागलको काव्यकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

संकायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं

पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

कृष्णप्रसाद न्यौपाने

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७५

सिफारिस पत्र

नेपाली एम्.ए. (शैक्षिक वर्ष : २०७१/२०७२) चौथो सत्रका विद्यार्थी श्री कृष्णप्रसाद न्यौपानेले “उपेन्द्र बस्नेत पागलको काव्यकारिता” शीर्षकको यो शोध मेरा निर्देशनमा गर्नु भएको हो । उहाँको यो शोधकार्य सन्तोषजनक भएकाले म यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

प्रा.डा. महादेव अवस्थी

शोधनिर्देशक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति २०७५/२/१३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभागको शैक्षिक सत्र २०७१/२०७२ का छात्र कृष्णप्रसाद न्यौपानेले स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) सत्र प्रणालीअन्तर्गत नेपाली विषयको चौथो सत्रको ४८३ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको उपेन्द्र बस्नेत पागलको काव्यकारिता शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. महादेव अवस्थी
(निमित्त विभागीय प्रमुख)
२. प्रा.डा. महादेव अवस्थी
(शोधनिर्देशक)
३. प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुङ्गटेल
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७४/०२/२७

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर, स्नातकोत्तर चौथो सत्रान्त तहको उपाधि प्राप्त गर्ने प्रयोजनका लागि श्रद्धेय परमादरणीय गुरु प्रा.डा. महादेव अवस्थीको प्राज्ञिक निर्देशनबाट तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र चुनौतिहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही निर्देशन गरी कतिपय आफ्नो कार्य-व्यस्ततालाई थाती राखी कुशल र उचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा म हृदयदेखि नै हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधमा उपयुक्त किसिमको सल्लाह दिई शोधकार्य गर्ने अवसर जुटाउनु हुने गुरु प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम तथा नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसरी नै समय समयमा सल्लाह एवं सुझाव दिई अध्ययनलाई सही मार्ग तथा निरन्तरतामा ल्याउन अमूल्य सहयोग गर्नुहुने गुरु उपेन्द्र बस्नेत 'पागल' ज्यू प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

सदा इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि जीवनमा संघर्ष गर्नुपर्दछ भन्ने नैतिक अर्ति उपदेश दिँदै आर्थिक र व्यवहारिक समस्यासँग लड्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसीना खर्ची मेरो अध्ययनलाई यस अवस्था सम्म पुऱ्याउनु हुने परमपूज्य पिता श्री हेमप्रसाद र माता श्री गीतादेवी न्यौपाने, दाजुद्वय गोकूल, लक्ष्मी तथा भाउजु गीतादेवी अनि भाई गोविन्द न्यौपाने प्रति सदैव ऋणि छु ।

अध्ययनका क्रममा शोध शीर्षक चयनदेखि शोधपत्रको अन्तिम स्वरूप तयार गर्दासम्म सहयोग गर्नुहुने मेरा मित्रहरू भवानी खनाल, कृष्णा अवस्थी, सन्तोष खनाल, रोशन केसी र टड्कण व्यवस्था गर्ने मार्स फोटोकपिका मोहन श्रेष्ठलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

मिति : २०७५/२/१३

.....
कृष्णप्रसाद न्यौपाने

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषयसूची	
पहिलो परिच्छेद	पृष्ठ
शोधपरिचय	१-७
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.५ शोधकार्यको औचित्य	५
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.७ शोधविधि	६
१.७.१ सामग्री संकलनविधि	६
१.७.२ विश्लेषण विधि	६
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	७
दोस्रो परिच्छेद	
उपेन्द्र बस्नेत पागलको व्यक्तित्व	८-२३
२.१ वंश परिचय	८
२.२ जन्म र बाल्यकाल	८
२.३ शिक्षादीक्षा	९
२.४ दाम्पत्य जीवन र सन्तान	११
२.५ पेसा तथा आर्थिक अवस्था	१२
२.६ सम्मान तथा पुरस्कार	१३

२.७ संलग्नता र व्यक्तित्व पहिचान	१५
२.८ साहित्य सृजनाका अभिप्रेरक	२२
२.९ निष्कर्ष	२३

तेस्रो परिच्छेद

उपेन्द्र बस्नेत पागलको कविता यात्राका चरणहरू	२४-३०
३.१ उपेन्द्र बस्नेत पागलको कवितायात्रा	२४
३.२ चरणगत प्रवृत्ति	२५
३.२.१ पृष्ठभूमि चरण	२६
३.२.२ प्रथम चरण	२७
३.२.३ द्वितीय चरण	२८
३.३ निष्कर्ष	२९

चौथो परिच्छेद

उपेन्द्र बस्नेत पागलका खण्डकाव्यको विश्लेषण	३१-४८
४.१ शीतको थोपा खण्डकाव्यको अध्ययन	३१
४.१.१ शीर्षकीकरण	३१
४.१.२ संरचना	३२
४.१.३ भाव वा विचार	३२
४.१.४ सर्गयोजना	४१
४.१.५ भाषाशैली	४३
४.१.६ लयविधान	४३
४.१.७ उक्तिढाँचा	४४

४.१.८ विम्ब र प्रतीक विधान	४४
४.१.९ आयाम	४८
४.२ निष्कर्ष	४८

पाँचौं परिच्छेद

उपेन्द्र बस्नेत पागलका कविता कृतिहरूको विश्लेषण	४९-७२
५.१ विषयगत परिचय	४९
५.२ पागलका कविताहरूको शीर्षकीकरण	४९
५.३ संरचना	५०
५.४ भावविधान	५३
५.५ वैचारिक स्वर	५८
५.६ लयविधान	६५
५.७ उक्तिठाँचा	६७
५.८ भाषाशैली	६८
५.९ निष्कर्ष	७१

छैटौं परिच्छेद

सारांश तथा निष्कर्ष	७३-७६
६.१ सारांश	७३
६.२ निष्कर्ष	७५
सन्दर्भसामग्री सूची	